

Чешки проекции на фолклористичното дело на Любен Каравелов

Фолклористичните пристрастия на бележития наш възрожденец Любен Каравелов са широко известни и не случайно почти всички изследователи на Възраждането и на историята на българската фолклористика и литература им посвещават многобройни страници (М. Арnaudов, П. Динеков, Д. Леков и др.). Някои от тях (особено Дочо Леков) обръщат специално внимание и на един по-широк техен контекст, свързан със славистичните търсения на Каравелов, с интереса му към славянските етноложки и фолклорни прояви и в крайна сметка – с постиженията му в тази област.

Почти непозната за нас обаче остава рецепцията на народоведа Каравелов в обществения живот и култура на тогавашна Чехия. Вярно е, че

Паметник на Каравелов в Копривница

Каравелов в униформа на сръбски легионер

изследователите са регистрирали появата в публицистиката на известния възрожденец на една прокламация на „чешката младеж“ от 1 август 1867 г. в подкрепа на българските националноосвободителни усилия, но механизмите и пътищата за това така и си остават неизяснени, или най-малкото некомментиранни. А със сигурност може да се твърди, че причината е в българските ученици и студенти в чешките земи по онова време. Известно е, че Чехия (заедно с Русия, балканските страни и Западна Европа) е една от люлките на възрожденската ни просвета и там учат десетки, ако не и стотици български младежи. На чешка земя повечето от тях израстват като последователи, пропагандатори, реализатори на идеите и начинанията на Българското възрождане и като техни проводници в чешката обществена среда. Показателно е и още нещо. В контакта си с нея и с чешката култура те се докосват до общочовешки значимото и пренасят на българска почва една система от ценности, която много бързо извежда формиращата се новобългарска култура на качествено ново равнище и заедно с възстановената българска държавност осигурява мястото ни като нация в европейската цивилизация. При това този интелектуален потенциал започва много бързо да се реализира още в Чехия. Както може да се очаква, възрожденските ни интелегенти там търсят поле за изява на способностите си

в трите основни области на възрожденската дейност – в политическата борба, в книжовното творчество и в народоуката, те са едновременно и революционери, и просветители, и фолклористи. В резултат не само възникват български революционни комитети на чешка територия (по инициатива на добре познатия Иван Драсов), не само мнозина участват в легията на Раковски и изобщо в националноосвободителните борби (достатъчно е да споменем Ангел Кънчев), но те същевременно израстват и като значими книжовни дейци (Теодоси Икономов, Михалаки Георгиев, Атанас Илиев, създателят на Българското книжовно дружество Васил Д. Стоянов и т. н.), или оставят следа в историята на българската фолклористика (отново Ат. Илиев и В. Д. Стоянов, Андрей Зехиров, Кръстьо Попов-Мирски и др.).

Целта на революционни комитети в чешките земи е не само подготовка на тамошните българи за въстание, но и запознаване на чешката общественост с идеите на българското националноосвободително движение,

намиране на съратници сред чехите, както и работа за взаимното сближаване на чешкия и българския народ. Със същата цел през 1869 г. в Табор е създадено Разисквателното и читалищно дружество „Постоянство“, което организира беседи и сказки за България и българите, осигурява

български вестници и списания, популяризира българските проблеми сред обществото. Чешки и български студенти (Йозеф Севера, Йозеф Носек-Висоцки, Ервин Шпиндлер, В. Д. Стоянов, Петко Стефанов) основават през 1862 г. тайно общество, наречено „Побратим“, което според статута си обединява още словаци, сърби, хървати и словенци, живеещи в Прага, и си поставя за цел да подпомага с просветна и политическа дейност освобождението на България. Българските ученици и студенти (Стоянов, Стефанов, Ив. Шопов, Т. Икономов, Константин Павлов, Иван Симеонов, Злати М. Рачев, Величко Д. Марков, Ат. Илиев, Ив. Драсов, Кр. Мирски, Константин Помянов, Симеон Христов, А. В. Зехиров и редица други) се сближават с видни представители на чешкия политически, обществен, културен и научен живот, сред които изпъкват Йозеф В. Фрич, Франтишек Л. Ригер,

Павел Й. Шафарик, Карел Яр. Ербен, Божена Немцова, Вацлав Ханка, Ян Неруда,

Витезслав Халек, Антонин Сова, Адолф Хейдук, Ян Гебауер, Войтех Напръсте, Константин Иречек, Йозеф Холечек, Мартин Хатала, Франтишек Доуха, Ян Дуновски и др., сътрудничеството с които довежда до сериозни постижения в популяризирането на България и българите, на българската култура и националноосвободителното движение в чешката обществена среда.

Например около Б. Немцова се формира цял кръг от млади българи (Стоянов, Стефанов, Симеонов, Марков и др.), който не само ѝ е в помощ за българистичната ѝ дейност, но дори се опитва да организира нейно пътуване в българските земи.

Отново Стоянов и Стефанов сътрудничат при преводите на Гебауер,

Шопов помага на Шафарик и Ханка, Павлов – на Ербен, Драсов – на Хейдук, Зехиров – на Фр. Доуха. Около Иречек се движат Стоянов, Помянов, Илиев, Христов, около Холечек – отново Илиев и Помянов, но също така Мирчо Атанасов и бъдещият известен писател Михалаки Георгиев. Благодарение на техните усилия българската тематика става изключително популярна не само в обществения живот, но и в науката, културата, литературата. Би могло да се каже, че почти цялата чешка интелектуална общност живее в годините преди освобождението на България с българската тематика и българските проблеми.

Най-силен отзвук и най-реален резултат в усилията да си популяризират и пропагандират българското и България в чешкото общество младите българи постигат все пак с публикациите си в тамошния печат. Техните материали са и с обществено-политическа, и с културно-историческа, и с народоведска проблематика, т. е. отново се сблъскваме с характерното триединство в мисълта и действието на чешките възпитаници. Особено показателни в това отношение са публикациите, в които присъства цялата гама от подобни проблеми. На практика е много трудно да се изброят десетките публикации с българско авторство в тогавашния печат (дело най-вече на В. Д. Стоянов, Кр. Мирски, А. В. Зехиров, В. Атанасов, но и на още мнозина). И централните вестници като „Народни листи“ (национален вестник), „Хлас“ (глас), „Час“ (време), „Народ“ (нация), „Покрок“ (напредък), „Свобода“ и т. н., и регионалните като „Чески их“ (= чешки юг, Табор), „Поутник од Отави“ (пилигрим от Отава, Писек) и др., и списанията с литературна, публицистична, научнопопулярна и развлекателна насоченост като „Лумир“ (архаично чешко име), „Квети“ (цветове), „Родинна кроника“ (семейна хроника), „Злата Праха“ (златна Прага), „Образи живота“ (картини от живота), „Освета“ (просвета), „Беседа“, „Светозор“, „Ческа вчела“ (чешка пчела), „Славия“ и т. н., представят страниците си на българските автори. Симптоматично е, че в техните публикации почти задължително присъства

народоведска проблематика. На първо място в контекста на българската история, политика и култура в общобългаристичните текстове са вмъкнати редица подобни акценти (например в „Европейска Турция с особен поглед към България“ на В. Д. Стоянов или в „За българите и тяхната родина“ на Кр. Мирски). Следват тематичните текстове, в които анализът или описанието на съответната проблематика са подкрепени с фолклорни или фолклористични факти (например „Български горски юнаци (хайдутни)“, „Иван Шишман, цар български“, „Българската литература“ и др. на В. Д. Стоянов; „Стара Загора“ на В. Атанасов, „Орхание“ на Ив. Д. Проданов, „Българският град Котел“, „Град Шумен в България“ и „Българските хайдутни“ на А. В. Зехиров, „Шопи от Пирот“ на С. Христов и т. н.). И накрая идват текстовете, представящи сравнително цялостно бита

Бождена
Немцова

и фолклорната култура на българите (например „Народният живот на българите“ на В. Д. Стоянов), или акцентиращи върху отделни нейни прояви (например „Гергьовден“ на В. Д. Стоянов, „Българската тлака“ на Кр. Мирски, „Нова година у българите“ на А. В. Зехиров и др.), като тук се включват и самостоятелно публикуваните преводи на български народни песни (дело най-често отново на Стоянов) и на приказки (например „Езикът на животните“ от Кр. Мирски).

В посочените публикации авторите се позовават често на собствен опит и наблюдения, но като цяло основа

за представянето на българската фолклорна култура представляват известните по онова време издания в тази област – най-вече сборниците на Братя Миладинови и Ст. Веркович, съчиненията на Раковски и далеч не на последно място – публикуваното от Любен Каравелов. Именно затова категорично може да се смята, че

тъкмо Каравелов и неговите фолклористични изследвания имат сериозна заслуга за рецепцията на българския фолклор в чешките земи през втората половина на XIX век.

Това впрочем отбелязва още В. Д. Стоянов в един от обзорните си текстове, посветени на българската литература и култура, отделяйки специално внимание на дейността на видния ни възрожденец. Би могло и да се твърди, че Каравелов упражнява конкретно влияние върху творческите изяви на неколцина от българските ученици и студенти в Чехия, като ярък пример в това отношение е Васил Атанасов, който не само ползва публикуваните фолклорни материали, но и се вдъхновява от перото на Каравелов за своите пътеписни очерци, представящи България пред чешката публика.

Като цяло обаче най-сериозно внимание и най-често се позовава в текстовете си на Каравелов Васил Д. Стоянов. Цитирания, препратки и директни заемки от публикациите му намираме в редица съчинения на младия пражки възпитаник. Така например в интересната статия „Гергьовден“ той използва редица наблюдения на Каравелов за обичаите и практиките, свързани с празника, в „Памятники народного быта болгар“ (с. 210–219), които са предадени почти дословно. Все пак на места Стоянов се намесва в текста, като го белетризира със собствени допълнения. Той включва и свой превод на песните „Тръгнал ми е свети Георги“ (в „Памятники“ – с. 212–213) и „Залюля се нова люлка“ (с. 213–214). Подобни, макар и не толкова явни цитати, откриваме и в други съчинения на Стоянов с народоведска проблематика. Не по-малко впечатляващи са позоваванията

на Каравелов в публикациите на друг чешки възпитаник – Кръстьо Иванов Попов-Мирски. Ученикът в Табор се изявява още в началото на пребиваването си в чешките земи с публична лекция през 1874 г. в тамошното българско читалище „Постоянство“ по случай празника на Св. св. Кирил и Методий, озаглавена „За българите и тяхната родина“, която предизвиква небивал интерес и впоследствие е отпечатана с продължения в местния вестник „Чески их“. Мирски показва в нея добра ориентация в съвременното му познание за българската фолклорна култура, като мястото на Каравелов в него е специално подчертано. Неслучайно малко по-късно излиза и друг текст на Мирски, базиран върху „Записки за България и българите“ (и в някаква степен върху „Показалеца“ на Раковски) – „Българската тлака“, в който авторът отдава дължимото и на двамата бележити наши фолклористи. В работата си младият българин се придържа доста близо до оригиналите, но се откроява и със собствени наблюдения и заключения. Може да се предполага, че с негово посредничество материалите са използвани и от Йозеф Холечек при подготовката на двутомното издание „Юнашки песни на българския народ“. Българско посредничество или перифрази на български публикации, в които са използвани съчиненията на Каравелов, откриваме и в няколко анонимни публикации в чешкия печат, писани вероятно от чехи, които също са посветени на българската фолклорна култура – „Годож и сватба у българите“, „Как българинът умира“ и т. н. В крайна сметка определено може да се смята, че фолклористичните търсения на Любен Каравелов намират отзвук не само у нас, оказвайки значително влияние върху развитието на българската фолклористика, но дори и в чужбина, и по-конкретно в чешките земи, където се оказват благодатна податка за популяризирането и пропагандирането на българщината изобщо и на българските националноосвободителни усилия.

Доц. д-р Владимир Пенчев